

Katymári kastély

A katymári kastély felépítésének anyagi alapját borsodi és katymári Latinovits Sándor teremtette meg, aki a közéletől való visszavonulása után jól ömintagazdaságot létesített birtokán. Özvegye, Geramb Etel bárónő kezdte el építtetni a kastélyt ismeretlen mérnök tervei szerint, a munkálatokat már fiuk, Latinovits Illés és birtoksága alatt az 1840-es években fejezték be.

A katymári kastély érdekessége, hogy romantikus stílusban épült fel 1840 körül, amikor hazánkban a klasszicista stílus számított uralkodó irányzatnak. Egykor szaba-don álló, emeletes, megközelítően téglalap alaprajzú épület volt. Főhomlokzatának közepén trapéz alakúan kiemelkedő, csúcsívek által összekötött pillérek nyugvó terasz állt, a rízalított lépcsőzetes pártázat díszítette. A bal szélén nyolcszögletes torony húzódott, jobb oldalon négyzetes alaprajzú kétemeletes torony állt, melyhez kerek lépcsőtorny csatlakozott. A homlokzatot pártázat díszítette, az emeleti ablakok gótikus hatást mutattak.

A kastély százholdnyi parkban áll, melynek elrendezése, részletei a magas és rövid növésű növényzet bájos összhangza és elosztása gyönyörűvé tette a palota környékét. Latinovits Sándor nemcsak a birtok berendezését tette mintaszerűvé, hanem a családnak, mintegy 14000 kötetből álló könyvtárat hozott létre, ahol francia, német, latin és magyar könyvek voltak találhatóak.

Latinovits Illés komoly közéleti szerepet játszott Bács-Bodrog vármegyében, nagy műveltségű ember volt. 1886-ban bekövetkezett halála után lánya, Latinovits Margit és férje, vitéz Nagybányai Horthy István lovassági tábornok - Horthy Miklós kormányzó fivére - lett a birtok tulajdonosa. A házaspár 1921-ig lakta az épületet, ekkor Horthy kérésére eladták a kastélyt, mivel egy vezérkari tisztnek nem volt tanácsos az újonnan meghúzott magyar-jugoszláv határtól pár kilométerre lakni. A család Gyomron vásárolt birtokot, de a Katymár mellett fekvő Sanac pusztán elterülő 1010 katasztrális hold területű birtokot megtartották. Az 1930-as években Horthy arra kényszerült, hogy eladja kastélyát, ezért visszaköltözött a faluba, ahol 1935 körül egy kisebb, hatszobás kúriát épített.

A II. világháború után az épületet államosították, a helyi állami gazdaság kapta meg használatra, mely üzemi konyhát helyezett el benne. 1981-ben az Egyetértés Szövetkezet vette át a kúriát, ami több éven keresztül üzemi konyhaként működött. (Nagy György és felesége vezette a konyhát. Mint pályakezdő pedagógus, itt étkeztem.) Nagyobb rendezvényeket is tartottak benne.

Ezeken kívül a Latinovitsoknak volt még egy családi kúriája, amely a XIX. század elején épült. Az építkezés valószínűleg Latinovits József királyi tanácsos, Bács- Bodrog vármegye alispán nevéhez fűződik, aki a birtok megszerzése után rögtön elrendelte a munkálatokat.

"Szabadon álló 'L' alakú, hosszan elnyúló, földszintes, klasszicista stílusú épület volt. Homlokzatán pillérek nyugvó, mellvédes tornác futott végig, melyet utólag üvegeztek be. Előreugró kocsialáhajtója kettős pillérek nyugodott."

Egészen 1921-ig birtokolták a Latinovitsok a kúriát, amikor Latinovits János azért adta el, hogy meg tudja venni a "tornyos kastélyt." A kúriát Latinovits Tibornak adták el, aki családtagként protekciós áron kapta meg az épületet. Ennek fejében meg kellett ígérnie, hogy nem ad túl a birtokon. Azonban Latinovits Tibor nem tartotta be az ígérését, továbbadta "friss szerzeményét" egy Fischer nevű sváb gazdának, aki halastavat akart létesíteni a kúriához tartozó kertben. Miután ez a terv nem vált be, ő is

az eladást választotta. Végül így került az ingatlan a határórség kezébe. Az épület laktanya lett, melyet még 1951-ben említenek, azonban ezután megsemmisült.

A kastély utolsó tulajdonosa Latinovits János volt, akinek unokaöccse Dr. Sívó János-édesanyja Latinovits Lilla- boldog gyermekéveket töltött a kastélyban.

A kastélyba három irányból: a két üvegveranda és a konyha felől lehetett bejutni.. A három bejárat között jelentős volt a szintkülönbség. Míg ugyanis a konyhaépülethez magas lépcsősoron kellett felmenni, addig a kerek, hátsó üvegverandához kevesebb, a téglalap-alakú elülső veranda üvegajtájához pedig mindössze három lépcső vezetett fel. Ez a kétirányú ajtó volt a kastély főbejárata: ide hajtottak fel a kocsin, vagy autón érkező vendégek.

A téglalap alakú bejárati üvegveranda végét jobb- és baloldalt egy-egy fehér kerti garnitúra foglalta el. Ez volt mind az ebédek, mind a vacsorák színhelyei, általában májustól október végéig. A verandáról középütt nehéz, kétszárnyú tölgyfaajtó egy nagyméretű halba vezetett. Az ebédlőből vastag, jó egy méteres falba vágott kisajtó a szomszédos ún. Napóleonszobába vezetett át. A Napoleon-szoba nevét, a falain látható képekről kapta, melyek a francia császárt, illetve életének egy-egy fontos eseményét ábrázolták.

Kétfordulós, széles lépcső vezetett fel az emeletre. Végig szőnyeg borította. A középső, rövid szakasznál páncélos vitéz állt őrt: fején sisak, kezében hosszú, egyenes kard, amelyet lefelé tartott, csúcsával a földnek támasztva. A lépcsőn felére egy rövid folyosó, jobb felől a nagy biliárdterembe, bal felől egy teljesen különálló sarkhelyiségbe vezetett. Ez utóbbi, amint már említettem, korábban zongoraszoba volt, majd később vendégszoba. Méreteit tekintve teremnek is beillett volna.

A lépcsőházi bejárattal azonos oldalon, tőle néhány méterre nyílt az ajtó, amely a kápolnába vezetett. Itt, mivel az oltár alatt megvolt az egyház által megkívánt ereklye, bármikor lehetett misézni. Ennek ellenére minden, ami szükséges rendelkezésre állt: miseruha a sekrestyében, a hívők részére egy-és kétszemélyes imazsámolyok, továbbá mindjárt a bejárat mellett elkerekített részben egy harmonium. A nagy lépcsőházból a biliárdszobába vezető folyosó a helyiség szemközti oldalán folytatódott. Innen nyílt bal felől Latinovits János író-, illetve hálószobája, jobb felől Erzsébet tanti szobája és a nagy vendégszoba. Ez utóbbi két helyiséget kettős ajtó választotta el.

Erzsébet tanti szobájából nyílt a felsőjárati a négyszögletes, zömök bástyatoronyba, valamint a közvetlenül melléje épült sudár, felfelé törő kerek toronyba. A tekeredő falépcső először a négyszögletes bástyában levő ún. toronyszobába vezetett. Diót és hagymát tároltak benne.

Innen továbbmenve az egyre keskenyedő lépcső egy zárt vasajtóban végződött. Ennek kulcsát Latinovits János őrizte és nem adta oda senkinek. Csakis az ő kíséretében lehetett az ajtón kilépni. Ezt az elővigyázatosságot azzal indokolta, hogy megítélése szerint a kerek torony körbefutó balkonján csak a tartóvasak biztonságosak.

Erzsébet tanti szobája bejáratánál az emeleti folyosó 'L'-alakban elfordult. Ennek az utolsó, rövid szakasznak a vége felé két ajtó nyílt egymással szemben. Az egyik Latinovits János fürdőszobájába, a másik egy kisméretű vendégszobába vezetett. A kis vendégszoba mellett volt a kijárat a kastély második lépcsőjéhez, az ún. csigalépcsőhöz. Ezt használta mind Erzsébet tanti, mind Latinovits János, ezen közlekedtek szobáik és a földszint között. A csigalépcső azonban nemcsak lefelé, hanem felfelé

is vezetett. Azt hihette volna az ember, hogy felvisz a toronyba, de hamarosan kiderült, hogy a végállomás a padlás. Ott kötelek voltak kifeszítve, és azokon szántották nagymosás után a ház fehérneműjét.

A kerek torony 28 méter magas volt, erkélyéről szép kilátás nyílt nemcsak a parkra és a községre, hanem a környező helységekre is. A kastélyt téglafal vette körül, és ez az egyetlen egészben megmaradt része a kastélynak.

A kapuk közül a legdíszesebb az ún. szarvaskaput. Kidöntötték, elvitték, a nyílást befalazták. Pedig milyen pompás volt fénykorában. Kovácsolt vasból készült, mesteri kezek munkájával. Két oszlopa tetejét egy-egy fekvő szarvas kőfigurája díszítette. Fejüket magasan hordták, büszke, merev tekintetüket mintegy a végtelent kereste. Ágas-bogas agancsuk méltán illett volna bármely vadász gyűjteményébe. Ezt a két fejdísz szúrták ki legelő a vandál pusztítók, ezt törték le legelőször. Ezután az agancs nélküli fejek következtek, majd eltűnt oszlopostul az egyik szarvas-test is.

A szarvaskapu, mint bejárat sohasem volt használatban. Mindig zárva tartották, rajta keresztül se kocsi, se gyalogos nem közlekedett. A kastélyból általában a kertész- ház udvarán át, a postával szemben levő kiskapun léptek ki az utcára. Kocsin a madarasi útra nyíló nagykapun keresztül lehetett kihajtani az istállóudvarról. Ez a kapu ma is megvan, de a felismerhetetlenségig megcsonkított állapotban.

Maga a tó keresztben vonult végig a park területén. Két nagyjából kör alakú medencéből és a kettő összekötő egyenes részből állt. Egy nagyobb és egy kisebb sziget volt benne. Középpütt egy vadszőlővel hangulatos kis híd ívelte át.

A tó partján, a hídon túl mindjárt balra, egy kis múrom vonta magára az arra járók figyelmét. Két üres ablaknyílásán, amelynek a szemközti falon megvolt a pontos ha-sonmása, át lehetett látni a vízre, illetve a másik partra. A kis építmény mellett egy elég magas, gúla alakú torony állt, tetején fémgolyóval. Ez utóbbi kissé ferdén ült a csúcson, úgy, hogy azt lehetett hinni, hogy bármelyik pillanatban lezuhanhat. Ezért a torony lábánál levő benőtt kis kőpadra sohasem ült le senki.

A tónak ugyanezen az oldalán, de a hídtól jobbra, jó pár méter magas bambusznád mellett vezetett el a kertút. Ennek magvait Latinovits János hozta magával egyik utazása alkalmából Indiából, majd Katymáron a tó mellett elültették. Két, egymással szemközti helyre telepítették: a híd innenső, illetve túlsó oldalára. A bambusz gyorsan nőtt és tevékenykedett. Hogy jobban fejlődjön, időnként visszavágták. A tóban laktak halak, de kifogásukkal, tenyésztésükkel senki sem foglalkozott.

A tópart legkiemelkedőbb pontján, ahová lépcsőn lehetett feljutni, egy jókora betontömb ráccsal elzárt kis fülkéjében volt a park „Madonnája”. A kis szobor a Szűzanyát ábrázolta, karjában a gyermek Jézussal.

A kastélyba vezető hosszabb út mellett állt a park másik romja, az ún. „pokolház”. Ez valódi rom volt. Hogy valamikor ép korában milyen célt szolgált, nem tudom. Később a kerti munkaeszközöket: ásót, kapát, gereblyét stb. tartottak benne. Az épület maga földszintes volt, de felül a mohával benőtt tetőterasz, amelynek peremén oszlopocsarnokok meredeztek, egy korábbi emelet létezését sejtette.

De honnan a "pokolház" elnevezés?

Kétségtelen, hogy a nagy vasajtó a romépület közepén, amely nehezen, recsegve nyílt, a belső sötétség, a lapos tetőn kéményekre emlékeztető, roskatag oromfalpillérek, valami sejtelmes, alvilágias jelleget kölcsönöztek ennek a lomtárnak."

A "pokolház" után a kerti út nagy kanyart írt le, majd a kastély a domb lábánál beletorkollott a tóparttól jövő egyenes útba. Ez utóbbinak mintegy a közepes táján egy fehér pad és előtte egy asztal állt. Innen egyfelől a tavasszal kiültetett melegházi növényekben lehetett gyönyörködni, másfelől a mögöttük levő teniszpályára nyílt kilátás.

A teniszpályától mintegy 30 lépésre, a kastély felé vezető széles út másik oldalán egy érdekes kis házikó állt. Falai átlátszóak voltak, köröskörül minden csupa színes üveg. Piros, kék, zöld, sárga üvegtáblák három-négyszögletes fakeretekben egymás hegyén hátán, tarka összevisszaságban, A cifra-ház - így hívták a filagóniát - egyetlen helyiségében egyetlen bútordarab állt, egy kis fehér szekrény. Benne nem volt más, mint kilenc tekebábu és egy hosszú kötél végére szerelt fagolyó. Az orosz kuglijáték felszerelése.

A kastély melléképületei közé tartozott még a kertészlak, az istálló és a magtár. Ezek közül a magtár még a mai napig áll.

Szólnom kell még a konyhaépületről. Ez összeépült a kastéllyal, úgyhogy nem is volt igazából melléképület. A konyhaépület bejáratától jobbra, egy téglapadlós, sötét folyosó végén volt a hatalmas konyha, előtte jókora éléskamra.

A kastélygondnoki ház udvaráról egy vaselemes kiskapun át a falon túli területre lehetett kijutni. Itt, mindjárt a kapuval szemben volt a kastély zöldségforrása, a hatalmas konyhakert. Ekkor csatlakozott egy egyedi fákkal és facsoportokkal tarkított, mintegy a park folytatásának tekinthető füves liget. Majd a szántóföldek következtek. A ligeten egy főút, vagy inkább csak kocsinyom haladt keresztül. Egy kis akácfa erdőnél kétfelé vált: egyik része a valityi majorba vezetett, a másik, a hosszabb, a madarasi útba torkollott

A család önmagának és utódainak kriptát emeltetett a templom alagsorába. Az ajtó két szárnyán, ami levezet a temetőhelyre, a családi címer egy-egy zászlós oroszlánja, felette pedig a karóra tűzött török fejet tartó harcos alakja látható. A vaslépcső alján egy újabb fekete vasajtó zárja el az utat a legbelső helységhez, ahol a koporsók állnak. Mindez a felbecsülhetetlen érték elveszett. A vöröshadsereg bevonulása után és a partizánok hatalomra jutásával Dr. Latinovits Jánost elűzték a kastélyából. A testvérével, Sívóné Latinovits Lillával együtt egy szegényes kis házikóban laktak a Boldog Margit, ma Béke utcában. Segítséget és támogatást csak kevés családtól kaptak. A hatalmas birtokból kaptak ugyan néhány hold földet, de gépek, lovak, gazdasági ismeretek és tapasztalatok nélkül nem sikerült előbbre jutniuk. Ugyanakkor Dr. Latinovits Jánost nagyon megviselte az őt és családját ért hányattatások, így ilyen körülmények között halt meg 1953-ban, alig 56 évesen elkeseredve és elszegényedve a kastély gazdája.

Először még a családi kriptába való elhelyezését sem engedték, de végül három év múlva meglelte végső nyugalomát a Latinovits-kriptában.

A kastély elpusztulásában nemcsak a partizánok és bevonuló oroszok segédkeztek -akik szétdobálták és felégették az értékes könyveket, széthordták és tönkretették a bútorokat, a parkettát, a tetőből bádoggödöröket készítettek,- hanem a falusiak is.

Később, a háború után már csak a falai álltak. Belül teljesen üres volt. Mivel a tető beázott (az oroszok a tetőpalából lovaiknak vödöröket csináltak) az épület állaga egyre romlott. Először az állami gazdaság kezelésébe került. Mivel Latinovits János gyönyörű vályi (válaspusztai) majorját széthordták, az állami gazdaság a kastély konyhaépületét helyreállította és abba irodát telepített. A lakóépület ugyanakkor megmaradt. Egy ideig megmaradt, ám később lebontották. A belterületet a termelőszövetkezet vette át. Mivel nekik már volt központjuk a Horty kastélyban, az irodának berendezett konyhaépületre nem volt szükségük, és lebontásra ítélték. eltűnésével a kastélydomb üres maradt. Gyom verte fel, helyenként sűrű bozót keletkezett.

A parkot többféleképpen próbálták hasznosítani. A legfeltűnőbb kísérlet az volt, amikor kacsatenyésztésbe kezdtek. A park maga területileg kisebb lett. Nevezetesen a főutca végén, az egykori postaépületnél az éles 'Z' -kanyart megszüntették. A park rovására kiegyenesítették. A téglafalat ennek megfelelően kijavították. A szemben lévő kis területen pedig átmenetileg a lakosság részére tankolási lehetőséget biztosítottak.

A faluban voltak - főképpen értelmiségiek -, akik próbálták megmenteni a kastélyt a pusztulástól. Ilyen kezdeményezése volt Sármány Antal tanítónak is, aki kérvényezte, hogy hadd legyen az épületben iskolaszanatórium. Ez majdnem sikerült is, mígnem megérkezett Csecserka János úr, aki döntött a kastély sorsáról. Lebontotta azt.

Mennyivel több lehetne a falu, ha azt a múkincset nem rombolja szét, és nem teszik tönkre. Hiszen egy látványos kastély nagy idegenforgalmat vonzana ebbe a kis faluba, ami az utóbbi egy-két évtizedben inkább hanyatlak a fejlődés helyett. Mindössze a tó üzemel horgásztóként, de igazából azt sem gondozzák. A fal több helyen kidőlt, és ezzel sem törődik senki. Így szép lassan, még a föld felszínéről is eltűnik minden tárgy és emlék ami emlékeztetne minket a kastélyra, a Latinovitsokra.